

Türkiye’de Tüketici Kredileri İle Cari İşlemler Açığı Arasındaki Nedensellik İlişkisi

Doç. Dr. Ali Rıza Sandalcılar*
Arş. Gör. Ali Altın**

Özet

Bu çalışmada, 2003:Q1-2013:Q2 dönemi verileri kullanılarak, Türkiye’de bankacılık sektörü tüketici kredileri ile cari işlemler açığı arasındaki ilişki, Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) ve Philips-Perron (PP) birim kök testi ve ardından Granger nedensellik testi ile araştırılmıştır. Ampirik analiz sonuçlarına göre, Türkiye’de bankacılık sektörü toplam kredileri, toplam tüketici kredileri ve tüketici kredilerinin en önemli alt kalemi olan konut kredileri ile cari işlemler açığı arasında nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Ayrıca tüketici kredilerinin geri kalan alt kalemleri ihtiyaç kredileri, taşıt kredileri ve diğer krediler ile cari işlemler arasında nedensellik ilişkisine rastlanamamıştır.

Anahtar kelimeler: Cari İşlemler Açığı, Tüketici Kredileri, Granger Nedensellik Testi.
JEL Sınıflaması: E51, F32, H81.

Causal Relationship Between Consumer Credits And Current Account Deficit In Turkey

Abstract

In this study, the relationship between consumer credits of banking sector and current account deficit in Turkey is investigated with Augmented Dickey Fuller (ADF) and Philips- Perron (PP) unit root tests and following Granger Causality test, by using quarterly data over the period 2003:Q1-2013:Q2 period. In accordance with empirical analyses results in Turkey, there is a causality relationship between current account deficit and total credits of the banking sector, total consumer credits and residential credits that are most significant sub-items of the consumer credits, on the other hand, the causality relation between current account deficit and necessity credits, vehicle credits and other credits which are sub-items of the consumer credits cannot founded.

Keywords: Current Account Deficit, Consumer Credits, Granger Causality Test.
JEL Classification: E51, F32, H81.

1. Giriş

1980’li yılların ortalarında başlayıp 1990’lı yıllarda hızlanan küreselleşme eğilimiyle birlikte, sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ve dış ticaret hacminin büyümesinden dolayı ülkeler ekonomik olarak birbirlerine daha bağımlı duruma gelmişlerdir. Ülkelerin makroekonomik politikalarında, dış ticaret, hizmetler ve yatırım gelirleri ile cari transferlerden oluşan cari işlemler hesabı ile sermaye hareketleri, rezerv hareketleri ve net hata ve noksan kalemlerinin oluşturduğu ödemeler dengesi büyük bir önem kazanmıştır. Türkiye’nin de içinde bulunduğu çoğu gelişmekte olan ülke, dış ticaretin ve sermaye akımlarının büyük bir hızla artması sonucu, ekonomik krizlerin bir göstergesi olarak görülebilen cari işlemler açığı sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Bu yüzden ödemeler dengesinin cari işlemler hesabı, politika yapıcılarının ekonomik gelişmeleri analiz etmelerinde önemli rol oynamaktadır.

* Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İktisat Bölümü Öğretim Üyesi.

** Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İktisat Bölümü Araştırma Görevlisi.

Türkiye’de ekonomik krizlerle geçen 1990’lı yılların ardından, 2002 yılından itibaren 2008 küresel krizinin etkilerinin hissedildiği 2009 yılı dışında, makroekonomik göstergelerde yaşanan olumlu gelişmelere rağmen artan cari işlemler açığı sorunu 2013 yılına kadar önemini artırarak devam etmiştir. Bu yüzden, cari işlemler açığının sürdürülebilirliği, ekonomi politikalarının en önemli amaçlarından biri haline gelmiştir. Genel itibariyle yüksek ekonomik büyümelerin gerçekleştirilmesini sağlayan ara ve yatırım malı ithalatının ihracatla karşılanamamasından dolayı oluşan dış ticaret açığı, Türkiye’de cari işlemler açığının en önemli nedeni olarak görülmektedir. Ayrıca 2008 küresel krizinin ardından ekonomide likidite sıkışıklığı yaşanmaması için uygulanan genişletici ekonomi politikalar, artan tüketimle birlikte kredi hacminin artışına neden olmuştur. Kredi hacmindeki ve özellikle tüketici kredilerindeki artışın devam ettiği süreçte cari işlemler açığının daha büyük oranda büyümesi, Merkez Bankası’nın dikkatini çekmiş olup, tüketici kredilerindeki ve dolayısıyla kredi hacmindeki büyüme, cari işlemler açığının artış nedenlerinden biri olarak görülmüştür. Bu durum karşısında, Merkez Bankası tarafından cari işlemler açığının sürdürülebilirliğinin sağlanması için, tüketici kredileri artışını azaltmaya yönelik olarak bir takım tedbirler alınmıştır ve alınmaya devam edilmektedir.

Tüketici kredilerinin cari işlemler açığının nedeni olduğuna dair yapılan tespitlerin ardından, bu alanda sınırlı sayıda ampirik inceleme yapıldığı görülmüş olup, bu çalışmada 2003Q1- 2013 Q2 dönemine ait veriler kullanılarak Türkiye’de toplam kredi hacmi ve tüketici kredileri ile cari işlemler açığı ilişkisi nedensellik boyutuyla incelenecektir. Bu kapsamda ilk olarak, kavramsal açıdan cari işlemler dengesi ele alındıktan sonra, cari işlemler hesabı dengesine yönelik teorik yaklaşımlar anlatılacaktır. Üçüncü bölümde ise, Türkiye’de cari işlemler açığının gelişimi anlatıldıktan sonra cari işlemler açığı ile tüketici kredileri ilişkisi incelenecektir. Son olarak, dördüncü bölümde cari işlemler açığı ile tüketici kredileri ilişkisi ampirik olarak değerlendirilecektir.

2. Kavramsal Olarak Cari İşlemler Dengesi

Ödemeler dengesinin en önemli kalemi niteliğinde bulunan cari işlemler hesabı, bir ülkenin mal ve hizmetler ticareti ile cari transferlerini kapsamaktadır. Mal ticareti, ülkeye döviz kazandırıcı mal ihracatı ve ülkeden döviz çıkışına neden olan mal ithalatından oluşmaktadır. Fiziki bir nitelik taşımasından dolayı “görünür ticaret” olarak adlandırılır. Mal ihracatı ve ithalatı arasındaki fark da dış ticaret dengesi olarak değerlendirilmektedir. Hizmetler ticareti ise hizmet ihracatı ile hizmet ithalatını kapsamakta olup, fiziksel bir nitelik taşımadığından “görünmez ticaret” olarak da adlandırılabilir. Hizmetler ticareti kapsamındaki bazı işlemler, turizm, uluslararası taşımacılık, uluslararası bankacılık ve sigortacılık, yabancı sermaye yatırımları gelir ve giderleri, yurtdışı işçi gelirleri, lisans bedelleri, kiralara, komisyonlar vd. ve yurtdışı resmi hizmet harcamalarını kapsamaktadır (Seyidoğlu, 1999, s.389-390). Karşılıksız transferler ise, karşılığında herhangi bir ödeme yapılmayan mal, hizmet, faktör ve döviz hareketlerini ifade etmekte olup, işçi gelirleri, bedelsiz ithalat, resmi transferler ve özel transferleri kapsamaktadır (Çelik, 2005, s.416-417).

Belli bir dönemde cari işlemler hesabındaki döviz giriş ve çıkışları birbirine eşit ya da yakınsa cari işlemler dengesi sağlanabilmiş olup, eğer döviz girişleri döviz çıkışlarından fazla ise cari işlemler fazlası ya da döviz çıkışları döviz girişlerinden fazla ise cari işlemler açığı olduğu söylenebilmektedir (Çelik, 2005, s.409). Cari işlemler dengesi, mal ve hizmetler dengesine net yatırım gelirleri ve cari transferler eklenerek hesaplanabileceği gibi, tüm bu kalemler milli gelire doğrudan bir ilişki içinde olduğundan milli gelir hesaplama yöntemiyle hesaplanabilir (Babaoğlu, 2005, s.5). Cari işlemler hesabının milli gelir hesaplama yöntemiyle açıklanması toplam harcamalar yaklaşımı altında detaylı olarak açıklanacaktır.

3. Cari İşlemler Dengesine Yönelik Teorik Yaklaşımlar

Bu bölümde cari işlemler dengesini açıklamak için iktisat teorisinde ortaya atılan farklı yaklaşımlar ele alınmıştır. Cari işlemler dengesini açıklamaya yönelik olarak geleneksel yaklaşımlar olan esneklikler yaklaşımı, toplam harcama yaklaşımı ve parasalcı yaklaşımla birlikte dönemler arası ikame yaklaşımı da genel kabul görmüş yaklaşım olarak aşağıda incelenecektir.

3.1. Esneklik Yaklaşımı

İkinci dünya savaşının hemen sonrasında ülkelerin ödemeler dengesine ilişkin ortaya konulan esneklik yaklaşımı, klasik yaklaşım olarak da ifade edilebilmektedir. Esneklik yaklaşımına göre döviz kuru dış dengeyi belirleyen temel unsur olup, devalüasyon dış dengeyi sağlamada temel makro ekonomi politikası aracı olarak görülmektedir (Utkulu, 2001, s.114).

1970'lerin sonlarına kadar, gelişmekte olan ülkeler için dış ticaret dengesi ve cari hesap konusunda iyimser olmayan görüşler bulunmaktaydı. Bu görüşlerden birini temsil eden "esneklik karamsarlığı" yaklaşımına göre, gelişmekte olan ülkeler için hem ihracatın hem de ithalatın talep (fiyat) esnekliği düşük ve ihracat kapasitesi sınırlıydı. Bu durumda dış açıklar, yüksek oranlı devalüasyonlar ile giderilebilirdi (Uygur, 2012, s.3). Devalüasyon, ülkenin ihraç mallarının fiyatlarının yabancı para cinsinden devalüasyon oranında düşmesine neden olur ve ülkenin ihracat mallarına dış talebin artmasını sağlayarak ihracat miktarını artırırken, ithalat mallarının yurtiçi fiyatını ulusal para cinsinden pahalılaştırarak ülkenin ithalat talebini azaltır ve ithalatı azaltıcı etki yapar (Alexander, 1952, s.269). Ancak esneklik yaklaşımına göre, devalüasyonun olumlu etkileri talep esnekliklerinin değerine bağlı olduğundan, ihraç mallarının yurtdışı, ithal mallarının ise yurtiçi talep esneklikleri ne kadar yüksek olursa devalüasyonun olumlu etkilerinin o kadar fazla olması beklenmektedir. Buna göre, ihraç mallarının yurtiçi arz esnekliğinin ve ithal mallarının yurtdışı arz esnekliğinin sonsuz olduğu varsayımıyla, devalüasyonun başarılı olabilme koşulları aşağıdaki formülle gösterilmiş olup buna Marshall-Lerner koşulu adı verilmektedir:

$$e_x + e_m \geq 1$$

e_x = İhraç mallarının yurtdışı talep esnekliği,

e_m = İthal mallarının yurtiçi talep esnekliğidir.

Esneklik yaklaşımı, yalnızca kur değişimi ve esnekliklere odaklanarak dış ticarete ilişkin etkiler dikkate alındığından oldukça dar kapsamlı olarak görülmüştür. Bu eksikliğin giderilmesi amacıyla gelir-harcama etkisini de içine alarak daha kapsamlı ve potansiyel olarak daha az hata imkânı tanıyan toplam harcama yaklaşımı geliştirilmiştir.

3.2. Toplam Harcama (Absorption) Yaklaşımı

Toplam harcamalar yaklaşımında devalüasyonun dış dengeyi sağlayıcı etkisi, millî gelire etkisi yoluyla açıklanmaktadır. Bu yaklaşıma göre, dış ticaret açığı bir ülkenin belli bir dönemde toplam üretiminden daha fazlasını tüketim, yatırım ve kamu harcamalarında kullanmasıdır. Bu durumda dış denge, ülkenin toplam mal ve hizmet kullanımının yurtiçi üretim toplamına eşit olması demektir (Seyidoğlu, 1999, s.468).

Cari işlemler dengesi toplam gelir ve harcamalar denklemiyle şu şekilde açıklanabilir:

$$GSYİH = C + I + G + (X - M) \quad (1)$$

Yukarıdaki (1) nolu eşitliğe göre, GSYİH, tüketim harcamaları (C), yatırım harcamaları (I), kamu kesimi harcamaları (G) ve ihracat ve ithalat farkı yani dış ticaret dengesi (X-M) toplamından oluşmaktadır. Gayrisafi Milli Hasılanın, Gayrisafi Yurtiçi Hasılaya net faktör gelirlerinin (NFI) eklenmesiyle elde edildiğinden hareketle,

$$\text{GSMH} = \text{GSYİH} + \text{NFI} \quad (2)$$

eşitliği yazılabilir. Burada NFI, net faktör gelirlerini ifade etmektedir. Şimdi Gayri Safi Milli Hasıla denklemi yeniden yazılırsa,

$$\text{GSMH} = \text{C} + \text{I} + \text{G} + (\text{X} - \text{M}) + \text{NFI} \quad (3)$$

Bu eşitlikten,

$$\text{GSMH} - (\text{C} + \text{G}) = \text{I} + (\text{X} - \text{M}) + \text{NFI} \quad (4)$$

eşitliği elde edilir. Burada (C+G) toplam tüketime eşit olup, GSMH'den çıkarıldığında tasarruflar elde edilmektedir. Yani eşitlik (4)'ün sol tarafı tasarrufları göstermektedir. X-M+NFI, cari işlemler dengesine eşit olduğundan eşitlik biraz farklılaştırılarak şu şekilde dönüştürülebilir;

$$\text{GSMH} - (\text{C} + \text{G}) - \text{I} = \text{CA} \quad (5)$$

$$\text{S} - \text{I} = \text{CA} \quad (6)$$

Eşitlik (5) ve Eşitlik (6)'da, S, tasarrufları, I, yatırımları ve CA, cari hesabı ifade etmektedir. Eşitlik (5)'te Gayrisafi Milli Hasıladan toplam tüketim ve yatırımlar çıkarılınca tasarruflar elde edilmektedir. Elde edilen ve genişletilen denklemlerin sonuçlarına göre, cari işlemler dengesinin tasarruf ve yatırım farkına eşit olduğu görülmektedir.

Yukarıda anlatılanlar doğrultusunda, toplam harcamalar yaklaşımına göre cari işlemler dengesi, tasarruf ve yatırım arasındaki fark olarak tanımlanmaktadır. Buna göre, cari işlemler dengesi, tasarruflar yatırımları aştığında fazla verir, fakat yatırımlardan düşük kaldığında açık verir. Tasarruflar, gelir ve tüketim arasındaki farka eşit olduğundan, cari işlemler dengesi üretimden tüketim ve yatırım harcamaları toplamı çıkarılarak hesaplanır (Artis ve Bayoumi, 1989, s.4).

Toplam harcama yaklaşımı, cari tüketimin cari gelirle ilişkisini açıklamaya yönelik olarak dönemlerarası kavrama yer vermediği ve devalüasyon ile gelir etkisi açıklanırken fiyat etkisinin göz ardı edildiği düşünüldüğünden eleştirilmiştir.

3.3. Parasalcı Yaklaşım

Parasalcı yaklaşım, 1967'de İngiltere'de yapılan devalüasyonun ödemeler dengesinde beklenen düzelmeyi sağlayamamasından dolayı, IMF'nin ısrarcı tutumuyla İngiliz hükümeti tarafından ödemeler dengesi bozukluklarının düzeltilebilmesi için politika aracı olarak uygulanmıştır. Bu yaklaşımın teorik temelleri Hollandalı ekonomist J.J. Koopmans'ın çalışmalarına dayanmaktadır (Johnson, 1972, s.1555).

Bu yaklaşıma göre para politikaları, dış ödemeler dengesinin sağlanmasında temel belirleyici olup, ödemeler dengesindeki açıklar piyasadaki aşırı para arzından kaynaklanmaktadır (Utkulu, 2001, s.114). Ayrıca politika kararları, cari işlemler dengesi üstündeki kısa dönem etkileri açıklamaktadır. Örnek olarak, genişletici bir maliye politikası ilk önce ülke para biriminin reel olarak değer kazanmasına ve böylece de ithalat artışlarıyla cari

işlemler açığına neden olmaktadır. Uzun dönemde ise, bu durum ülkenin dış borçlarının ve dolayısıyla borç servisinin büyümesine neden olur. Dış borç servisini hafifletmek ve cari işlemler dengesini korumak için ise dış ticaret dengesinin iyileşmesi gerekmektedir. Bunun için de ilk olarak değer kazanan yerli paranın zamanla değer kaybetmesi zorunlu hale gelmektedir (Tiryaki, 2002, s.5). Yerli paranın zamanla değer kaybetmesi sonucunda, ihracatta artış gerçekleşerek dış ticaret açığı azalır ve cari işlemler dengesi düzelir.

Parasalcı yaklaşım, otoriteler tarafından para politikalarının dış dengeye etkilerini iyi analiz eden bir yaklaşım olarak görülmekle birlikte, cari işlemler dengesi üstünde diğer değişkenlerin rolünü açıklamakta yetersiz görülmüştür.

3.4. Dönemlerarası yaklaşım

1980'lerden itibaren cari işlemler açığı tartışmaları dönemler arası bir boyut kazanmış olup, Buitter, Sachs, Svensson, Razin ve diğer bazı ekonomistlerin çalışmalarıyla birlikte yaygınlaşmıştır. Ferretti ve Razin (1996)'ya göre, dönemler arası yaklaşımda cari işlemler dengesi, ileriye dönük dinamik tasarruf ve yatırım kararlarının bir sonucu olarak görülmüştür. Belirli bir cari işlemler dengesinde, tasarruf ve yatırımların seviyesi dış pozisyonun sürdürülebilirliğini gösterir. Daha yüksek tasarruf ve yatırım oranları uluslararası yatırımcılar için daha yüksek bir kredibilitiyi gösterir. Ayrıca yüksek yatırım seviyesi, daha yüksek ve verimli kapasite kullanımını sağlayarak gelecek dönemde daha yüksek bir büyümeyi ifade ederek dönemlerarası ödeme gücünü artırır.

Obstfeld ve Rogoff (1996), hanehalkı ve firmalar için modern cari işlemler dengesi modellerine yönelik temel bir cari işlemler dengesi eşitliği oluşturmuştur. Sabit bir dünya faiz oranı olduğu, borçlanma kısıtı olmadığı ve $\beta=1/(1+r)$ yani tüketici iskonto faktörünün dünya iskonto faktörüne eşit olduğu varsayılmıştır;

$$CA_t = B_{t+1} - B_t = (Y_t - Y_t^*) - (I_t - I_t^*) - (G_t - G_t^*) \quad (7)$$

Eşitlik (7)'de, B , ülkenin net yabancı varlık pozisyonudur. Ülkenin yerleşikleri, net yabancı varlık tutanlar ise $B>0$. Bu durumda cari dönemde hanehalklarının sahip olduğu net dış varlık pozisyonları, bir önceki döneme göre fazla olduğunda cari işlemler dengesi olumlu etkilenir.

Yukarıdaki eşitlikte Y_t , I_t ve G_t sırasıyla cari gelir, hanehalkı tüketim ve kamu harcamaları değişkenleridir. Y_t^* , I_t^* ve G_t^* sırasıyla cari gelirin sürekli değeri, hanehalkı tüketimin sürekli değeri ve kamu harcamalarının sürekli değeri değişkenlerdir.

Eşitlik (7)'ye göre, gelirin sürekli seviyesinin üstünde olması, tüketimin düzleştirilmesinden dolayı cari işlemler dengesini pozitif etkilemektedir. Yani gelirler uzun dönemli ortalama değerlerinin üstüne çıkmışsa, bireyler gelecek dönemler için tüketim düzleştirmenin bir yolu olarak tüketimlerini arttırmaktan ziyade faiz getirisine bağlı yabancı varlıklara yatırım yaparlar. Benzer şekilde, insanlar olağan dışı yüksek yatırım ihtiyaçlarıyla karşı karşıya kaldığında, tüketimlerini korumak için borçlanmayı tercih edebilir. Ülkeler bazı durumlarda yurtiçi tasarruflarla olağandışı karlılık fırsatlarını finanse etmekten ziyade, dış borçlanmalarla tüketimdeki geçici ama keskin düşüşlerin olumsuz etkilerinden kaçınmaya çalışırlar. Bu doğrultuda yatırımlar, sürekli seviyelerini aşarsa cari işlemler dengesi olumsuz etkilenir. Son olarak, kamu harcamalarındaki bir artış, cari işlemler dengesini olumsuz etkiler iken, kamunun olağan dışı yüksek harcama yapma gerekliliği, olağan dışı düşük üretim düzeyiyle aynı etkiye sahiptir (Obstfeld ve Rogoff, 1996, s.74).

4. Türkiye’de Cari İşlemler Dengesi ve Tüketici Kredileri

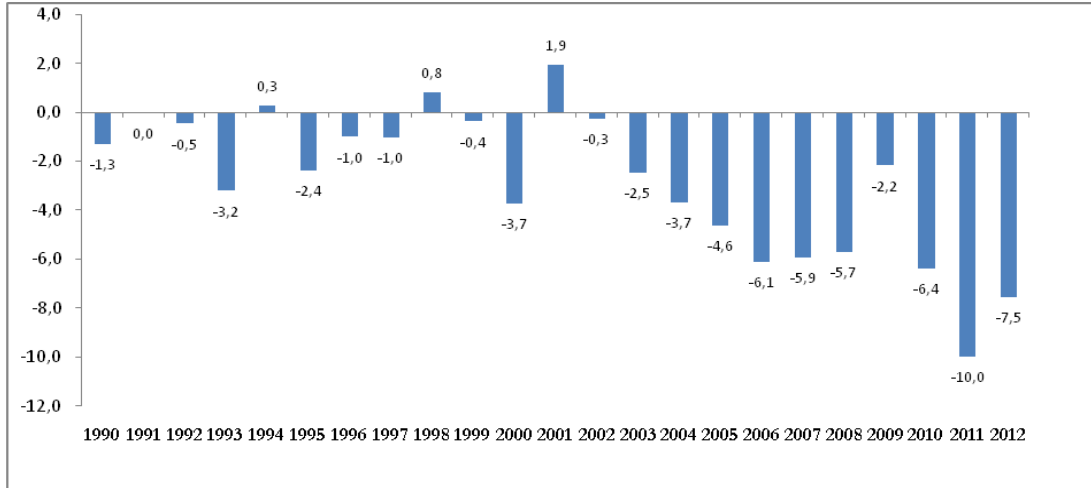
Bu bölümde ilk olarak Türkiye’deki cari işlemler dengesinin gelişimi anlatılarak, cari işlemler dengesi ile hanehalkı tarafından kullanılan tüketici kredileri ilişkisi incelenecektir.

4.1. Türkiye’de Cari İşlemler Dengesi

24 Ocak 1980 kararları ile Türkiye’de liberal ekonomi politikaları uygulanmaya başlayarak, dışa açık bir ekonomi olma yolunda önemli adımlar atılmıştır. Bütçe açıklarının finansmanında dış piyasaların kullanılması amacıyla, 1989 yılında sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesiyle birlikte Türkiye ekonomisi tamamen dışa açık bir ekonomi haline gelmiştir. 1980’li yıllarda benimsenen dışa açık ekonomi politikaları etkilerini 1990’lı yıllarda göstermeye başladığından, dış ticaretin ve sermaye hareketlerinin Türkiye ekonomisindeki önemi artmış olup, cari işlemler dengesi ile ilgili tartışmalar ve çalışmalar bu dönemden itibaren yoğunlaşmıştır.

Türkiye’de cari işlemler açığının 1990’lı yıllardan günümüze gelişimini aşağıda verilen Grafik 1’deki veriler ışığında 1990-2001 ve 2002-2012 dönemi olarak incelemek mümkündür. Çünkü 1990’lı yıllar uygulanan ekonomi politikaları, küresel çaptaki krizler ve siyasi istikrarsızlıklardan dolayı ekonomide kronik yüksek enflasyon, yüksek faiz oranları, kamu açıklarının sıkça görüldüğü dönem olmuştur. Aşağıda verilmiş olan şekilden de görüleceği üzere, ekonomide bu olumsuz koşullara rağmen cari işlemler açıkları 2000 yılı dışında genel olarak sürdürülebilir nitelikte olmuştur. Ancak 2001 yılından itibaren uygulanan makro ekonomik politikalarla sağlanan istikrar, enflasyonun kontrol altına alınması, politik istikrar, düzelen kamu borç ve bütçe göstergeleri ve bankacılık sektöründe uygulanmaya başlanan yapısal reformlar ile ekonomide genel olarak yaşanan olumlu gelişmelere karşın, cari işlemler dengesi açısından süreç tersine dönmüştür. Bu gelişmelerden dolayı 2002-2012 dönemini ayrı ele almak daha uygundur.

Grafik1. Türkiye’nin 1990- 2012 Yılları Arasında Cari İşlemler Dengesi/GSYİH Oranı (yüzde)

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, 2013

1990’lı yılların başında dış borçlanmalardaki aşırı artışlar ve yabancı yatırımların ani çıkışından dolayı Aralık 1993 yılında döviz rezervlerinde meydana gelen erime 1994 yılı finansal krizinin nedeni olmuştur. 1993 yılında cari işlemler açığının GSYİH’ye oranı Grafik 1’de gösterildiği gibi bir önceki yıla göre oldukça fazla artarak yüzde 3,2 değerine yükselmiştir.

1995 yılından sonra uygulanan istikrar programları kapsamında izlenen düşük kur politikasıyla girdi fiyatları denetlenerek enflasyonun düşürülmesi hedeflenmiştir. Ancak, döviz kurlarının baskı altına alınmış olmasıyla ithal malları ucuzladığından, dış girdilere ve ithal mallarına talep artarak dış açıklar büyümüştür. İthalattaki artışın hızlı olmasına karşın ihracattaki artışın sınırlı olması sonucu dış ticaret açığı büyümeye devam etmiştir. Ayrıca 1995-1997 döneminde yüksek büyüme hızları gerçekleştirilmiştir. Ancak uygulanan daraltıcı ekonomi politikaları ile Asya krizinin ardından Rusya krizi ile yaygınlaşan küresel kriz dolayısıyla dünya ticaret hacmindeki azalma sonucu gerçekleştirilen yüksek büyüme hızları 1998 yılında yerini ani düşüşe bırakmıştır. Ancak bu dönemde ithalatın azalmasıyla da cari işlemler dengesi fazla vermiş olup, GSYİH'ye oranı yüzde 0,8 seviyesine gelmiştir. 1999 yılında, bu gelişmelerle birlikte meydana gelen deprem felaketi nedeniyle dış kaynak ihtiyacı artmış, yüksek reel faizler nedeniyle yatırımlar azalmış, yabancı sermaye yurtdışına kaçmış, ihracat azalıp dış ticaret açığı artarak cari hesap dengesi açık vermiştir. 2000 yılında petrol fiyatlarındaki artışlar ve Doların Euro karşısında değerlenmesi dış ticareti olumsuz etkilemiştir. Ancak 1999 yılında yukarıda açıklanan olumsuz gelişmeler sunucunda yeni istikrar programı uygulamaya konulmuş olup buna bağlı olarak 2000 yılında ekonomide canlanma görülmüştür. Yurtiçi kredi hacminin yüzde 17 oranında büyümesi ve toplam krediler içinde tüketici kredilerin oranının artması, iç talebi arttırmış olup buna bağlı olarak ithalat da artmıştır. İthalatın artmasıyla dış ticaret açığı artarak cari işlemler dengesi açığı da büyümüştür (Sezer, 2007, s.97-103). Cari açığın GSYİH'ye oranı 1999 yılındaki yüzde 0,4 seviyesinden büyük bir artışla 2000 yılında yüzde 3,7 seviyesine ulaşmıştır. Dış ödemeler dengesindeki bu dengesizlikler giderilemediğinden, Kasım 2000'de ve Şubat 2001'de ekonomik kriz yaşanmıştır.

2001 krizi sonrasında uygulanan politikalarla yılın sonunda cari işlemler dengesi GSYİH'ye oranla yüzde 1,9 fazla vermiştir. Ancak 2001 yılından itibaren uygulanan politikalarla 2002-2007 yılları arasında ithalattaki artış hızı ihracattaki artış hızından hep yüksek seviyede gerçekleşmiştir. Bundan dolayı 2002-2008 yılları arasında dış ticaret açığındaki artışlar dolayısıyla cari işlemler açığı artmaya devam etmiş olup, cari işlemler açığının GSYİH'ye oranı, 2002 yılındaki yüzde 0,3 değerinden cari açık için eşik değer kabul edilen yüzde 5 seviyesinin üstüne (Freund, 2000, s.3; Şahin, 2011, s.49; Aras vd, 2012, s.94) çıkarak 2008 yılında yüzde 5,7 seviyesine ulaşmıştır.

Cari işlemler açığındaki 2002-2008 dönemindeki aşırı artışlar 2008 yılı sonlarına doğru ABD'de meydana gelen ve küresel bir nitelik kazanan krizle birlikte yavaşlamıştır. Çünkü bu kriz, ülkelerin dış taleplerinde daralma meydana getirerek Türkiye'nin de dış ticaretini etkilemiştir. 2008 yılının özellikle üçüncü çeyreğinden itibaren dış ticaretteki daralma, ithal girdi kullanarak sağlanan üretim artışlarını da engellemiş olup 2008 yılında ekonomik büyüme yüzde 0,7 oranında gerçekleşmiştir (Saçık ve Alagöz, 2010, s.116). Cari işlemler açığının GSYİH'ye oranı, küresel krizin etkileri üçüncü çeyrekte itibaren hissedilmeye başladığından dolayı 2008 yılında yüzde 5,7 seviyesinde olmasına rağmen, 2009 yılında yüzde 2,2 seviyesine düşmüştür. GSYİH, dış ticaret açığındaki düşüşün de etkisiyle birlikte 2009 yılında yüzde 4,7 oranında küçülmüştür.

Türkiye ekonomisinin 2008 küresel krizin etkilerinden 2009 yılının sonunda kurtulmasıyla birlikte dış ticaret hacmi tekrar yükselişe geçmiştir. 2010 yılında aşağıdaki Tablo 2'de gösterildiği gibi GSYİH'de yüzde 9,2 artış gerçekleşmiş olup, 2011 yılında yüzde 8,8 ekonomik büyüme sağlanmıştır. 2010-2011 yıllarında elde edilen yüksek ekonomik büyüme hızlarından dolayı ithalat artışı da hızlanmıştır ve ithalat artışı ihracat artışından çok daha yüksek hızda seyretmiştir. Buna bağlı olarak dış ticaret açığı büyüyerek, cari işlemler açığının GSYİH'ye oranı sırasıyla 2010 ve 2011 yıllarında yüzde 6,4 ve yüzde 10 seviyesine ulaşmıştır. 2012 yılında ise GSYİH artış oranı yüzde 2,2 olup, cari açığın GSYİH'ye oranı ise yüzde 6,1 olmuştur.

Türkiye’de cari işlemler hesabındaki açıkların finansman kaynakları Tablo 1’de ana başlıklar halinde gösterilmektedir. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sisteminde yer alan Ödemeler Bilançosu Analitik Sunumu tablosundaki cari işlemler hesabi açığı finansman kaynakları şunlardır: Yurtiçinde doğrudan yabancı yatırımlar, portföy yatırım yükümlülükleri, diğer yatırım yükümlülükleri, net hata ve noksan, resmi rezervler.

Tablo 1: Türkiye’de Cari Açık Finansman Kaynakları (2003-2013)

Yıllar	Doğrudan Yabancı Yatırım	Portföy Yatırım	Diğer Yatırımlar	Net Hata ve Noksan	Resmi Rezervler	Cari Açık
2003	1.702	3.851	4.411	4.489	-4.097	-7.554
2004	2.785	9.411	11.139	838	-4.342	-14.198
2005	10.031	14.670	15.481	1.964	-23.200	-21.449
2006	20.185	11.402	24.981	-228	-10.625	-31.836
2007	22.047	2.780	29.499	517	-12.015	-37.781
2008	19.762	-3.770	36.321	2.912	2.758	-40.372
2009	8.629	2.938	-9.066	3.078	-791	-12.124
2010	9.058	19.617	26.661	928	-14.968	-45.420
2011	16.171	19.298	17.154	9.135	-1.014	-75.082
2012	13.224	38.132	19.072	1.059	-22.821	-48.497
2013	12.872	21.090	36.271	3.351	-10.763	-64.940

Kaynak: TCMB, EVDS, Ödemeler Bilançosu Analitik Sunum

4.2 Türkiye’de Cari İşlemler Dengesi ve Tüketici Kredileri İlişkisi

Cari işlemler hesabı ile ilgili teorik açıklamalar ilk bölümde yapılmış olup, bu bölümde teorik temel çerçevesinde Türkiye’nin cari işlemler açığına neden olan faktörlerden biri olarak görülen tüketici kredilerinin etkisi incelenecektir. Aşağıdaki Tablo 2’de, Türkiye’nin 2000-2012 dönemine ait olarak cari işlemler açığına hanehalkı tüketiminin ve kredilerin etkilerini ortaya koymaya yönelik olarak çeşitli göstergeler verilmiştir. Tablodaki bilgilere göre, 2001 krizinden sonraki dönemde hanehalkı, toplam tasarruflarını azaltarak ve borçluluklarını arttırarak tüketimlerini aynı seviyede sürdürmüşlerdir. Ayrıca GSYİH ile cari işlemler açığı arasında doğrusal bir ilişki olduğu görülmektedir. Ekonomik büyüme arttıkça dış ticaret açığının ve dolayısıyla cari işlemler açığının da artması şunu göstermektedir; Ülkede üretimde ithal ara mal yoğun olarak kullanıldığından üretimdeki ve dolayısıyla GSYİH’deki artışla beraber ithalat arttığından ve/veya tüketim mali ithalatı ekonomik büyüme ile birlikte arttığından, dış ticaret açıkları artıp cari işlemler açığı büyüyebilir.

2001 krizinden sonraki dönemde, Tablo 2’den de görüleceği üzere tasarruf oranları düşüş sürecine girmiştir. 1990-2001 döneminde ortalama tasarruf oranı yüzde 24 iken 2005-2012 döneminde özellikle özel tasarruflardaki düşüşle birlikte yüzde 14’e gerilemiştir. Ayrıca önceki dönemin tersine tasarruflardaki düşüşün temel nedeni özel tasarruflardaki düşüş olup, özel tasarruflardaki düşüşü kamu sektörü tasarruflarındaki artışlar karşılayamamıştır. Yani toplam harcamalar yaklaşımına göre, cari işlemler dengesinin tasarruf-yatırım ilişkisine bağlı olduğu düşünüldüğünde, cari işlemler açığının ulusal yatırımların ortalama düzeyde kalmasına rağmen, hanehalkı tasarruflarındaki düşüş dolayısıyla ulusal tasarruflardaki gerilemeden kaynaklandığı söylenebilir. Cari işlemler açığının nedenlerinden biri olan hane halkı tasarruf oranlarındaki düşüşün başlıca nedeni, bankacılık sektörünün büyümesiyle birlikte krediye erişim olanaklarının gelişmesinden ve kredi faiz oranlarındaki düşüşten dolayı kullanılan tüketici kredilerindeki artış gösterilebilir.

Tablo 2: Türkiye’de 2000-2012 Dönemine Ait Seçilmiş Çeşitli Göstergeler (%)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
GSYH Büyüme Hızı	6,8	-5,7	6,2	5,3	9,4	8,4	6,9	4,7	0,7	-4,8	9,2	8,8	2,2
Dış Tic.Den./GSYH	-8,3	-1,7	-2,7	-4,5	-5,8	-6,8	-7,7	-7,2	-7,3	-4	-7,7	-1,1	-8,3
Cari Açık/GSYH	-3,7	1,9	-0,3	-2,5	-3,7	-4,4	-6	-5,8	-5,5	-2	-6,2	-10	-6,1
Hanehalkı Borçluluk Oranı	-	-	1,7	3	5	7,1	9,2	12,5	10,7	13,9	15,4	15,3	19
Hanehalkı Tük. Harcamaları/GSYH	75	75	74	76	76	76	74	75	73	75	75	74	74
Özel Tasarruf/GSYH	21,8	25,5	23,4	19,6	16,9	13,1	12,4	13,1	15,1	14,1	12,3	-	-
Kamu Tasarrufu/GSYH	-3,4	-7,1	-4,8	-4,1	-1	2,8	4,2	2,4	1,7	-0,9	1,6	-	-
Toplam Tasarruf Oranı	18,4	18,4	18,6	15,5	16	15,9	16,6	15,5	16,8	13,2	13,9	13,8	14
Toplam Yatırım Oranı	20,7	15	17,6	17,6	19,4	20	22	21,1	21,8	14,9	19,5	23,8	20,1
Top.Yurtiçi Kredi Hacmi Büyüme Hızı	63,7	44,5	0,2	27,7	60,1	49,4	56,4	29,4	32,6	0,9	31,3	41	21,9
Tük. Kredileri Hacmi Büyüme Hızı	-	-	-	156	119	132	60,5	42,2	23	11,4	39,3	30,5	15,2

Kaynak: Veriler, World Bank Outlook, TÜİK, IMF, BDDK, Kalkınma Bakanlığı ve Merkez Bankası EVDS'den alınıp uyarlanmıştır

Hanehalkı borçluluk oranı, hanehalkları tarafından kullanılan toplam tüketici kredileri ile kredi kartı borç toplamının GSYİH'ye bölünmesiyle elde edilmiştir. Tablo 2’de gösterildiği gibi 2001 krizi sonrası dönemde ekonomide hızlı büyüme, enflasyondaki düşüş, faizlerdeki düşüş gibi makroekonomik olarak pozitif gelişmeler sonucu tüketim artışlarıyla birlikte hanehalkı borçluluk oranında çok büyük artışlar gerçekleşmiştir. 2002 yılında yüzde 1,7 olan hanehalkı borçluluk oranı 2012 yılı itibarıyla yaklaşık 11 kat artarak yüzde 19 seviyesine yükselmiştir.

Son dönemlerde makroekonomik kırılganlıkların azalması, dış finansman olanaklarındaki artış ve finansal araçlardaki çeşitlenme ile birlikte hanehalklarının finansal kaynaklara erişimi kolaylaşmıştır. Bu gelişmelerin yanında bankacılık sisteminin risk dağıtma stratejileriyle birlikte tüketici kredilerinde önemli artışlar meydana gelmiştir. Bankacılık sektörünün düşük faizlerle tüketici kredileri sunmasının sonucu olarak hanehalklarının taşıt ve konut gibi dayanıklı tüketim malı alımları da ciddi oranda artmıştır (Özlele, 2012, s.7).Tüketici kredilerinde ve buna bağlı olarak da toplam yurtiçi kredi hacminde, 2000-2012 döneminde kriz yılları dışında büyük artışlar olmuştur. Bankacılık sektörü tüketici kredilerinin ve toplam yurtiçi kredi hacminin 2003-2013 dönemindeki gelişim süreci aşağıdaki Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 3’den de görüleceği üzere, tüketici kredilerini konut kredileri, taşıt kredileri, ihtiyaç kredileri ve diğer krediler oluşturmaktadır. Toplam kredilerin yaklaşık olarak ¼ ünü tüketici kredilerinin oluşturduğu, ayrıca tüketici kredilerinin de en önemli kalemlerini konut kredileriyle birlikte ihtiyaç kredilerinin oluşturduğu görülmektedir. Tüketici kredilerinin yaklaşık olarak yüzde 44’ünü konut kredileri oluştururken, yaklaşık olarak yüzde 34’ünü ihtiyaç kredileri oluşturmaktadır. Yurtiçi bankacılık sektörü kredilerinin son 10 yıllık seyrine bakıldığında, toplam kredilerin yaklaşık 10 kat arttığı görülürken, tüketici kredilerinin yaklaşık 60 kat arttığı görülmektedir. 2003 yılında toplam kullanılan krediler içinde tüketici kredilerinin oranı yüzde 5 iken, 2013 yılında bu oran yüzde 25’e yükselmiştir. Tablodaki kredilerin gelişimine bakılarak, 2002 yılından itibaren Türkiye ve Dünyadaki ekonomik konjonktürden dolayı ve yukarıda açıklanan nedenlerden dolayı kullanılan kredilerin arttığı görülmüş olup, buna bağlı olarak tasarrufların düştüğü ve bu durumun cari işlemler dengesini olumsuz etkilediği söylenebilir.

Tablo 3: Türkiye’de Toplam Kredi ve Tüketici Kredileri Dağılımı (Milyon Dolar)

Yıllar	Toplam Krediler	Toplam Tüketici Kredileri	Yüzde (%)	Konut Kredileri	Yüzde (%)	Taşıt Kredileri	Yüzde (%)	İhtiyaç Kredileri	Yüzde (%)	Diğer Krediler	Yüzde (%)
2003	41.627	2.646	100,0	255	9,7	697	26,4			1.694	64,0
2004	64.804	8.332	100,0	1.318	15,8	3.211	38,5	3.612	43,4	190	2,3
2005	107.253	18.529	100,0	7.107	38,4	4.245	22,9	6.128	33,1	1.050	5,7
2006	145.047	30.242	100,0	14.618	48,3	4.527	15,0	9.909	32,8	1.187	3,9
2007	229.172	51.863	100,0	24.242	46,7	4.913	9,5	20.142	38,8	2.566	4,9
2008	246.775	53.407	100,0	23.873	44,7	3.773	7,1	22.309	41,8	3.451	6,5
2009	255.208	57.872	100,0	26.929	46,5	2.932	5,1	24.479	42,3	3.531	6,1
2010	339.363	82.944	100,0	38.447	46,4	3.435	4,1	33.403	40,3	7.659	9,2
2011	380.496	94.039	100,0	41.575	44,2	3.985	4,2	35.067	37,3	13.412	14,3
2012	429.622	104.412	100,0	45.701	43,8	4.328	4,1	36.443	34,9	17.940	17,2
2013	499.744	120.389	100,0	53.605	44,5	4.150	3,4	42.052	34,9	20.583	17,1

Kaynak: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (www.bddk.org.tr)

Bu bölümde Türkiye’de cari işlemler dengesi ve tüketici kredileri ilişkisi anlatılmış olup, sonraki bölümde araştırmamızın amacını oluşturan Türkiye’de cari işlemler açığı ve tüketici kredileri ilişkisinin nedensellik boyutu ve yönü ampirik uygulamayla test edilmeye çalışılacaktır.

5. Ampirik Analiz

5.1. Veri Seti

Bu çalışmada bankacılık sektörüne ait tüketici kredileri ve cari işlemler açığı arasındaki nedensellik ilişkisi araştırılmıştır. Bu amaçla 2003Q1-2013Q2 dönemini kapsayan çalışmada Türkiye’de bankacılık sektörüne ait toplam krediler (toplam), toplam tüketici kredileri (Tüketici), konut kredileri (konut), taşıt kredileri (taşıt), ihtiyaç kredileri (ihtiyaç), diğer tüketici kredileri (diğer) ve cari açık (cari açık) değişkenlerine ilişkin çeyrek dönemli zaman serileri kullanılmıştır. Bankacılık sektörü kredilerine ait seriler Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu’nun (BDDK) istatistiki veri tabanından alınmıştır. Cari işlemler açığı değişkenine ait veriler Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sisteminden (EVDS); GSYİH verileri ise Türkiye İstatistik Kurumu’ndan (TÜİK) elde edilmiştir. Ampirik analizlere başlamadan önce kredilere ve cari işlemler açığına ait veriler, OECD Veri tabanından elde edilen döviz kurları kullanılarak ABD dolarına dönüştürülmüştür. Bir sonraki aşamada ise veriler GSYİH’ye bölünerek böylece tüm verilerin GSYİH’ye oranı elde edilmiştir. Ekonometrik analiz sonuçları Eviews 6.0 paket programı yardımıyla elde edilmiştir.

5.2. Ekonometrik Yöntem ve Bulgular

Çalışmada Türkiye’de 2003:Q1-2013:Q2 dönemin bankacılık sektörü tüketici kredileri ve cari işlemler açığı arasındaki ilişki Granger nedensellik testi yardımıyla analiz edilmektedir. Analiz sonucunda değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin var olup olmadığı; nedensellik ilişkisi varsa, hangi yönde olduğu ortaya konulmaya çalışılacaktır. Analizler zaman serisi verileri kullanılarak yapılmıştır. Zaman serisi, zaman göre değişim gösteren serilere denilmektedir. Zaman serisi verilerine dayalı yapılan ampirik çalışmalarda seri durağan özellik göstermelidir. Bir zaman serisi, ortalamasıyla varyansı zaman içinde değişmiyor ve iki dönem arasındaki ortak varyansı bu ortak varyansın hesaplandığı döneme değil de yalnızca iki dönem arasındaki uzaklığa bağlı ise durağandır (Karaca, 2003, s.249). Durağan olmayan serilerden elde edilecek regresyon tahminleri güvenilir olmamakta, sahte

veya yanıltıcı tahminler şeklinde ortaya çıkabilmektedir (Gujarati, 2004, s.792). Bu bağlamda analize başlamadan önce değişkenlerin durağan olup olmadıkları test edilmesi gerekmektedir. Değişkenler arasında nedensellik analizi yapılmadan önce, seriler Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) birim kök testi ve Phillips-Perron (PP) birim kök testine tabi tutulmuştur. Testlerde değişkenlere ait gecikme uzunluklarının belirlenmesinde serilerin dokuz gecikmeli değerleri ile çalıştırılan ADF ve PP regresyonlarından elde edilen Akaike Bilgi Kriteri değerlerine göre en uygun gecikme uzunluğu otomatik olarak belirlenmiştir. Tablo 4'de birim kök testi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 4. ADF ve PP Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Gecikme Uzunluğu (AIC)	ADF		PP	
		Sabitli-Trendsiz	Sabitli-Trendli	Sabitli-Trendsiz	Sabitli-Trendli
CARİ AÇIK	4	-2,8988 ^c	-4,1285 ^b	-3,2589 ^b	-4,0149 ^b
TOPLAM	1	-4,8288 ^a	-4,7672 ^a	-4,5081 ^a	-4,4553 ^a
TÜKETİCİ	3	-3,3339 ^b	-3,2872 ^c	-5,0480 ^a	-4,9703 ^a
KONUT	3	-3,2973 ^b	-3,2474 ^c	-4,3240 ^a	-4,2942 ^a
İHTİYAÇ	1	-5,5179 ^a	-5,4431 ^a	-6,1010 ^a	-6,0235 ^a
TAŞIT	2	-2,1067	-2,5101	-3,4375 ^b	-3,8131 ^b
DİĞER	0	-5,7985 ^a	-4,3107 ^a	-5,7981 ^a	-6,0944 ^a

Not: a, b ve c harfleri, sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Tablodaki veriler incelendiğinde, ADF birim kök ve PP birim kök testi sonuçları değişkenlerin tamamının seviyelerinde yüzde 1, yüzde 5 ve yüzde 10 anlamlılık düzeylerinde durağan olduğu göstermektedir. Bir diğer ifadeyle değişkenler seviyelerinde birim kök içermedikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Değişkenlerin durağanlığının test edilmesinden sonra, bankacılık sektörü kredi değişkenleri ile cari işlemler açığı arasında nedenselliğin olup olmadığı Granger nedensellik testi ile tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda nedensellik analizinin yapılabilmesi için gerekli olan gecikme uzunlukları, Akaike Bilgi Kriteri (AIC) yardımıyla elde edilmeye çalışılmış ve en uygun gecikme uzunluğu dört olarak belirlenmiştir. Tablo 5'de Granger nedensellik testi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 5. Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Hipotez	Gözlem Sayısı	F-İstatistik Değeri	Olasılık	Nedensellik Sonucu
TOPLAM krediler CARİ AÇIK nedeni değildir	38	2,6253	0,0551	Var
TÜKETİCİ krediler CARİ AÇIK nedeni değildir	38	5,0473	0,0033	Var
KONUT krediler CARİ AÇIK nedeni değildir	38	4,3292	0,0072	Var
İHTİYAÇ krediler CARİ AÇIK nedeni değildir	38	1,1535	0,3515	Yok
TAŞIT krediler CARİ AÇIK nedeni değildir	38	0,4763	0,7528	Yok
DİĞER krediler CARİ AÇIK nedeni değildir	38	1,0868	0,3813	Yok

Buna göre Tablo 5'te yer alan nedensellik testi sonuçlarına göre, yurtiçi toplam kredilerden cari işlemler açığına doğru bir nedensellik ilişkisinin var olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, çalışmanın asıl amacını oluşturan tüketici kredilerinden cari işlemler açığına doğru bir nedensellik ilişkisinin varlığı da tespit edilmiştir. Yani tüketici kredilerindeki bir

artışın cari işlemler açığı artırıcı yönde etki yapacağı sonucuna varılmıştır. Bir diğer nedensellik analizi ise tüketici kredilerinin alt kalemleri bazında yapılmıştır. Burada tüketici kredilerinin en önemli alt kalemi olan konut kredilerinden cari işlemler açığına doğru da bir nedensellik ilişkisi saptanmıştır. Ancak tüketici kredilerinin diğer alt kalemleri olan ihtiyaç kredileri, taşıt kredileri ve diğer kredilerden cari işlemler açığına doğru nedensellik ilişkisine rastlanamamıştır. Özetle toplam krediler, tüketici kredileri ve konut kredileri cari açık üzerinde artırıcı yönde etki yaptığı sonucuna varılmıştır.

6. Sonuç

Bu çalışmada, Türkiye ekonomisinde bankacılık sektörü tüketici kredilerinin cari işlemler açığı üzerinde etkileri, 2003:Q1-2013:Q2 dönemi verileri kullanılarak Granger nedensellik testiyle incelenmiştir. Bu amaçla ilk olarak, serilerin durağanlığı Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) ve Philips-Perron (PP) birim kök testleriyle incelenmiş olup, serilerin durağan oldukları tespit edilmiştir. Daha sonra, durağan olan seriler arasındaki nedensellik ilişkisi Granger nedensellik testi uygulanarak tespit edilmeye çalışılmıştır.

Türkiye’de cari işlemler açığı ve tüketici kredileri ilişkisinin incelendiği analiz sonuçlarına göre, yurtiçi bankacılık sektörü toplam kredileri, toplam tüketici kredileri ve tüketici kredilerinin en önemli alt kalemi olan konut kredileri hacmindeki bir artışın cari işlemler açığı artırıcı faktörlerden biri olduğu sonucuna varılmıştır. Elde edilen bu sonuçlar Telatar (2011)’deki sonuçlarla kısmen benzerlik göstermektedir. Ayrıca tüketici kredilerinin alt kalemlerinden olan ihtiyaç kredileri ve taşıt kredileri hacmindeki artışlarla, cari işlemler açığı arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir. Bazı kriz yılları hariç olmak üzere son dönemlerde, dünyada özellikle ABD kaynaklı likidite genişlemesi, Türkiye’de ekonominin büyümesi ve bankacılık sektörünün gelişmesi; bunlara bağlı olarak kredi faiz oranlarındaki düşüşlerden dolayı hanehalkı tüketiminin ve kredi kullanımının arttığı söylenebilir. Ekonomide kullanılan kredi hacmindeki artışlarla birlikte yatırımlar ortalama seviyesinde kalır iken tasarrufların düşmesi, kredilerin daha çok tüketimi finanse etmek amacıyla kullanıldığı şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca bu süreçte, kullanılan toplam kredi hacmindeki ve tüketici kredi hacmindeki artışlar tüketimdeki artışı; tüketimdeki artışlarda beraberinde ithal edilen tüketim mallarındaki artışı hızlandırması ampirik bulguların açıklayıcılığını desteklemektedir. Bu durum tüketici kredilerinin cari işlemler açığının nedenlerinden biri olduğu çıkarımını doğrulamaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye’de cari işlemler açığı ile tüketici kredileri arasında nedensellik ilişkisi tespit edilmiş olup, cari işlemler açığının kullanılan tüketici kredi miktarlarındaki artışlara duyarlı olduğu sonucuna varılmıştır. Bu bağlamda cari işlemler açığının sürdürülebilirliği için gerekli önlemlerin alınmasında, Türkiye’de kullanılan toplam ve tüketici kredileri hacmi artışlarının da göz önünde bulundurulmasının isabetli olacağı görülmektedir. Ancak bu noktada göz önünde bulundurulması gereken önemli bir husus, tüketici kredilerinin cari işlemler açığının artış nedenlerinden biri olmasına rağmen toplam kredilerdeki payının yüzde 25 seviyelerinde olmasıdır. Yani kullanılan toplam kredi hacmindeki artış da cari açığın nedeni olarak belirlendiğinden, sadece tüketici kredilerini düzenlemeye yönelik tedbirlerin alınması cari açığın sürdürülebilirliğinin sağlanmasında yetersiz kalabilir. Bu bakımdan, kredi politikalarının tüketici kredileriyle birlikte, kullanılan tüm krediler göz önünde bulundurularak, yatırımları artırıcı ve tüketimi dizginleyici yönde olması gerektiği söylenebilir.

Kaynakça

- Alexander, S. S. (1952). Effects of a Devaluation on a Trade Balance, *International Monetary Fund Staff Papers*, 263-78.
- Aras, O.N., Öztürk M., Erdoğan, E. (2012). Türkiye'nin Cari Açık Sorunu Ve Soruna Çözüm Noktasında Yeni Yatırım Teşvik Sisteminin Değerlendirmesi, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 4(1), 91-104.
- Artis, M. ve Bayoumi, T. (1989). Saving, Investment, Financial Integration and Balance of Payments, *International Monetary Fund, Working Paper*, 1-33.
- Babaoğlu, B. (2005). Türkiye'de Cari İşlemler Dengesi Sürdürülebilirliği, *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Uzmanlık Yeterlilik Tezi*, 106 sayfa, Ankara.
- BDDK, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, (<http://www.bddk.org.tr>)
- Çelik, K. (2005). Uluslararası İktisat, *Derya Kitabevi*, 2. Baskı, Trabzon.
- Erkılıç, S. (2006). Türkiye'de Cari Açığın Belirleyicileri, *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Uzmanlık Tezi*, 137 sayfa, Ankara.
- Ferretti, G. M. M. ve Razin, A. (1996). Sustainability of Persistent Current Account Deficits, *National Bureau of Economic Research, Working Paper*, No: 5467.
- Freund, C.L. (2000). Current Account Adjustment In Industrialized Countries, *Board of Governors of the Federal Reserve System, International Finance Discussion Papers*, Number 692, December 2000.
- Gujarati, D.N. (2004), Basic Econometrics, The Mac Graw-Hill Companies.
- Johnson, H.G. (1972). The Monetary Approach to Balance of Payments Theory, *The Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 7(2), 1555-1572.
- Karaca, O. (2003). Türkiye'de Enflasyon-Büyüme İlişkisi: Zaman Serisi Analizi, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 4(2), 247-255.
- Obstfeld, M. ve Rogoff, K. (1996). Foundations of International Macroeconomics, *MIT Press*, Cambridge.
- OECD Database, (www.oecd.org)
- Özlale, Ü. (2012). Türkiye'de Tasarruf Açığının Nedenleri ve Kapatılması İçin Politika Önerileri, *TBB*, 1-34.
- Saçık, Y., S. ve Alagöz, M. (2010). Türkiye'de Cari İşlemler Açığı Sorunu ve Borçlanma ile İlişkisi, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(2), 113-120.
- Seyidoğlu, H. (1999). Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama, Geliştirilmiş 13.Baskı, Güzem Yayınları, İstanbul.
- Sezer, E.A. (2007). Türkiye Ekonomisinde Cari Açık ve Etkileri, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.
- Şahin B.E. (2011). Türkiye'nin Cari Açık Sorunu, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 3(2), 47-56.
- TCMB, EVDS, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, (www.tcmb.gov.tr).
- Telatar, E. (2011). Türkiye'de Cari Açık Belirleyicileri ve Cari Açık-Krediler İlişkisi, *Bankacılar Dergisi*, 78, 22-34.
- Tiryaki, S. Tolga. (2002). Cari İşlemler Hesabına Çeşitli Yaklaşımlar, Sürdürülebilirlik ve Türkiye Örneği, *TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü, Çalışma Tebliğleri*, No: 8, 1-22.
- TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu, (www.tuik.gov.tr)
- Utkulu, U. (2001). Türkiye'de Dış Açıkların Belirleyicileri: Ekonometrik Bir İnceleme, *Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 16(2), 113-132.
- Uygur, E. (2012). Türkiye'de Cari Açık Tartışması, *Türkiye Ekonomi Kurumu, Tartışma Metni*, No: 25, s. 1-31.